

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ธรรมศาสตร์ เสริมอาวุธทางปัญญาสู่สังคมไทย

อัตวิสัย/วัตถุวิสัยในสังคมศาสตร์/ มนุษยศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร.ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร

อัตวิสัย/วัตถุวิสัยในสังคมศาสตร์/ มนุษยศาสตร์

(Subjectivity/Objectivity in the
Social and Human Sciences)

อัตวิสัย/วัตถุวิสัยในสังคมศาสตร์/ มนุษยศาสตร์

(Subjectivity/Objectivity in the
Social and Human Sciences)

ศาสตราจารย์ ดร.ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2558

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร.

อัตวิสัย/วัตถุวิสัยในสังคมศาสตร์/มนุษยศาสตร์.

1. สังคมศาสตร์--วิธีวิทยา. 2. มนุษยศาสตร์--วิธีวิทยา.

H61

ISBN 978-616-314-155-2

eISBN 978-616-314-228-3

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สงวนลิขสิทธิ์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนมกราคม 2558

จำนวน 2,000 เล่ม

ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ (e-book) พฤษภาคม 2559

จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาคารธรรมศาสตร์ 60 ปี ชั้น U1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทร. 0-2223-9232

(สำนักงานศูนย์รังสิต โทร. 0-2564-2859-60)

Email address: unipress@tu.ac.th

จัดจำหน่ายโดยบริษัทซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน)

อาคารที่ซีไอเอฟทาวเวอร์ เลขที่ 1858/87-90 ชั้นที่ 19

ถนนบางนา-ตราด แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพฯ 10260

โทร. 0-2739-8000 โทรสาร 0-2739-8356-9

<http://www.se-ed.com>

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นายพจนารถ แยมสุริโยทัย ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

ออกแบบปกโดยนายณรงค์ฤทธิ์ สิงห์ทอง

ราคาเล่มละ **150.-** บาท

สารบัญ

	หน้า
คำนำอธิการบดี	(7)
คำนำผู้เขียน	(9)
การจัดการกับอัตวิสัย/วัตถุวิสัย ในสังคมศาสตร์/มนุษยศาสตร์ (The Management of Subjectivity/Objectivity in the Social and Human Sciences)	1
- การจัดการแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Scientific Method)	3
- การจัดการแบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology)	16
- การจัดการแบบศาสตร์การตีความ (Hermeneutics)	23
- การจัดการแบบโครงสร้างนิยม (Structuralism)	47
- การจัดการแบบสัญวิทยา (Semiology)	55

- การจัดการแบบหลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralism)	64
วิธีวิทยาผสม (Mixed Methods)	81
- สงครามสังคมศาสตร์ (The Social Science Wars)	83
- บุติเยอร์กับทฤษฎีว่าด้วย ภาคปฏิบัติการทางสังคม (Bourdieu and A Theory of Practice)	99
- ชาปิโรกับปรัชญาแนวหลังค่านท์ (Shapiro and the Post-Kantian Philosophy)	138
สรุป (Conclusion)	159
บรรณานุกรม (References)	168

คำนำอธิการบดี

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้มีโครงการผลิตหนังสือชุด “ธรรมศาสตร์ เสริมอาวุธทางปัญญาสู่สังคมไทย” โดยมีเป้าหมายเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการในสาขาวิชาต่างๆ ให้แก่นักศึกษา และบุคคลที่สนใจโดยทั่วไป หนังสือชุดนี้เป็นการรวบรวมและหยิบยกประเด็นหรือคำสำคัญในแต่ละสาขาวิชาที่มีการกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวาง

สำหรับหนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือลำดับที่ 9 ในชุดดังกล่าว เขียนโดยศาสตราจารย์ ดร.ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ โดยได้หยิบยกเรื่อง **อัตวิสัย/วัตถุวิสัย** ในการศึกษาทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มาอธิบาย โดยมุ่งเน้นการอธิบายเรื่องการจัดการกับอัตวิสัย/วัตถุวิสัยในสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในรูปแบบต่างๆ เป็นต้นว่า การจัดการแบบวิทยาศาสตร์ การจัดการแบบ

ปรากฏการณ์วิทยา การจัดการแบบศาสตร์การตีความ การจัดการแบบโครงสร้างนิยม การจัดการแบบสัญวิทยา ตลอดจนการจัดการแบบหลังโครงสร้างนิยม เพื่อให้ทราบแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ทางสังคมศาสตร์ในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ในโลกรอบตัว

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือชุด “ธรรมศาสตร์ เสริมอาวุธทางปัญญาสู่สังคมไทย” เรื่อง อัตวิสัย/วัตถุวิสัยในสังคมศาสตร์/มนุษยศาสตร์เล่มนี้ จะเป็นการเสริมสร้างและเผยแพร่ความรู้ในประเด็นดังกล่าวให้แก่สังคมไทยในวงกว้าง อันจะเป็นการติดอาวุธทางปัญญา ตามเจตนารมณ์ของชุดหนังสือนี้

(ศาสตราจารย์ ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์)

รักษาราชการแทน

อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คำนำผู้เขียน

ความสัมพันธ์ระหว่างอัตวิสัย (subjectivity) กับ วัตถุวิสัยหรือภาวิสัย (objectivity) เป็นปัญหาหลักประการหนึ่งของการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มาโดยตลอดตั้งแต่ยุคเริ่มแรกของการศึกษาสองแขนงนี้ ด้วยลักษณะที่เป็นอัตวิสัยของสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ทำให้การศึกษาสองแขนงนี้ไม่ได้รับการยอมรับให้มีสถานะเป็นศาสตร์เชิงวิทยาศาสตร์เนกเช่นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ส่วนวิธีการที่จะจัดการกับปัญหาเรื่องอัตวิสัยเพื่อให้สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มีความเป็นวัตถุวิสัยเพื่อที่จะได้รับการยอมรับให้มีสถานะเป็นศาสตร์เชิงวิทยาศาสตร์นั้นแตกต่างกันไปตามแต่ละช่วงของพัฒนาการของศาสตร์สองแขนงนี้ เช่น บางช่วงของพัฒนาการจะเป็นการลอกเลียนเลียนแบบวิธีการศึกษาและวิธีคิดของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เพื่อให้การศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มีความเป็น

วิทยาศาสตร์ในแบบของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเพื่อแก้ปัญหา
อัตวิสัยหรือความไม่เป็นวัตถุวิสัยของการศึกษาสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการแก้ปัญหาความ
สัมพันธ์ระหว่างอัตวิสัยกับวัตถุวิสัยมิได้กระทำกันอย่างง่าย ๆ
อย่างในอดีตที่ผ่านมา กล่าวคือ มิได้แก้ปัญหาด้วยการลอก
หรือลอกเลียนวิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ แต่
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ได้พยายามพัฒนาวิธีการ
ศึกษาหรือวิธีวิทยาของตัวเองแตกต่างกันไปตามแขนงของ
สาขาวิชาการที่แตกต่างกัน นั่นคือ ในปัจจุบันการศึกษา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ต่างมีความเห็นว่างค์ความรู้
แต่ละแบบสามารถมีวิธีการศึกษาหรือวิธีวิทยาที่พูดถึงองค์
ความรู้ของตัวเองเป็นการเฉพาะที่ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน
และไม่จำเป็นต้องเดินตามวิธีการศึกษาของวิทยาศาสตร์
ธรรมชาติ ดังรายละเอียดของความพยายามต่างๆ ที่กล่าวถึง
ในหนังสือเล่มนี้

จริงๆ แล้วทั้งสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ต่างมี
“กฎทั่วไป” (general law) ของตัวเองที่ทำให้สามารถคาด-
การณ์หรือทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้าได้ไม่แตกต่างไปจาก
วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เพียงแต่กฎเหล่านี้ไม่ได้รับการกล่าว
ถึงกันอย่างกว้างขวางและอย่างจริงจัง ตัวอย่างเช่นการ

ศึกษาเรื่องการแก้ตัวของนักปรัชญาและนักทฤษฎีภาษาชาวอังกฤษอย่างจอห์น ออสติน (John Austin) ที่สามารถนำไปสู่การสร้างกฎทั่วไปว่าด้วยเรื่องของการแก้ตัวว่าหากไม่มีการละเมิดจารีตปฏิบัติในเรื่องนั้นก็ไม่มี ความจำเป็นต้องแก้ตัวกฎทั่วไปนี้จริงทุกที่ จริงทุกเมื่อในสังคมมนุษย์ปัจจุบัน หรือ การศึกษาการให้ของขวัญในแวดวงนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาก็เช่นกัน สามารถนำไปสู่การสร้างกฎทั่วไปว่าด้วยการให้ของขวัญว่าหากได้รับของขวัญต้องให้คืน แม้จะมีรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกันไป แต่สุดท้ายต้องให้คืนเป็นต้น การให้ของขวัญไม่ใช่การแลกเปลี่ยน แต่มีรายละเอียดขั้นตอนกำหนดการให้คืนที่คนรับต้องปฏิบัติ หากไม่ต้องการเป็น “หนี้” ทางสังคม กฎทั่วไปเหล่านี้ทำให้สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มีความสามารถในการคาดการณ์หรือทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้าไม่แตกต่างไปจากกฎของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติแต่อย่างใด

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มเล็กๆ นี้ จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความสลับซับซ้อนของประเด็นปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอัตวิสัยและวัตถุวิสัยในแวดวงการศึกษา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์เพิ่มมากขึ้น เห็นถึงความยุ่งยากความสลับซับซ้อนและความแตกต่างในการเลือกจัดการกับปัญหานี้แตกต่างกันไปในแต่ละสาขาวิชาการของสังคมศาสตร์

และมนุษยศาสตร์ และความแตกต่างนี้นำไปสู่พัฒนาการของ
องค์ความรู้แบบต่าง ๆ มากมายในปัจจุบัน ผู้เขียนมีความยินดี
และเป็นเกียรติที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการผลิตหนังสือชุด
“ธรรมศาสตร์ เสริมอาวุธทางปัญญาสู่สังคมไทย” ของ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และขอขอบคุณผู้ที่เกี่ยวข้องกับ
โครงการมา ณ ที่นี้

ด้วยมิตรภาพ

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร

คณะรัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

22 ธันวาคม 2557

“การตระหนักรู้ถึงความถูกต้องของ
วิธีวิทยาแบบหนึ่งแยกไม่ออกจากการตระหนักรู้ถึง
ขีดจำกัดของวิธีวิทยานั้น”

*Ricoeur, “Structure
and Hermeneutics”¹*

¹ Ricoeur (1974: 30–31): “The consciousness of the validity of a method is never separable from the consciousness of its limits”.

“พวกที่อธิบายแบบแผนพฤติกรรมของ
สิ่งที่ดำรงอยู่ถือเป็นการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์
ส่วนพวกที่ตั้งคำถามกับความจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ของ
แบบแผนเหล่านี้กลายเป็นการนำการเมืองเข้ามาในการศึกษา;
และ ... พวกที่ประสานการศึกษาเข้ากับกลไกตลาดได้ชื่อว่า
เป็นนักปฏิบัติ ส่วนพวกที่ต่อต้านอำนาจเบ็ดเสร็จของหลักการ
ทุนนิยมที่แทรกซึมเข้าไปในทุกปริมณฑลของชีวิต
ถูกเรียกว่าเป็นพวกบ้าอุดมการณ์”

Cocks, “*The Death of
Politics as a Liberal Art?*”²

² Cocks (2014: 90–91): “... those who explain behavioral patterns of the status quo are scientific, while those who question the inevitability of those patterns are political; and ... those who seek to mesh education with market requirements are pragmatists, while those who resist the tyranny of a capitalist ethos over every sphere of life are ideologues.”

การจัดการกับอัตวิสัย/
วัตถุวิสัยในสังคมศาสตร์/
มนุษยศาสตร์

The Management of
Subjectivity/Objectivity in the
Social and Human Sciences

การจัดการแบบ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Scientific Method)

ปัญหาหลักที่สำคัญประการหนึ่งของการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่ผ่านมาอยู่ที่การหาวิธีการที่จะจัดการกับสิ่งที่เรียกว่า “อัตวิสัย” (subjectivity) อย่างไร?³ นักสังคมศาสตร์แนววิทยาศาสตร์ธรรมชาติ

³ อ่านรายละเอียดของความพยายามเหล่านี้ได้ใน Garfinkel (1967); Bernstein (1976); Anderson, Hughes and Sharrock (1986); King, Keohane, Verba (1994); Mansfield and Sissen (eds., 2004); Shapiro, Smith and Masoud (eds., 2004); Topper (2005); Shapiro (2005); Moses and Knutsen (2007); Wallerstein (2011: 219-273) และ Shapiro (2013) เป็นต้น

(social scientist)⁴ เลือกที่จะมองข้ามหรือไม่ให้ความสำคัญจนถึงขั้นรังเกียจเด็ดจันท์อัตวิสัย เนื่องจากเห็นว่าอัตวิสัยคืออุปสรรคสำคัญที่ทำให้การศึกษาของตนไม่มีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย/ภาววิสัย (objectivity) วิธีการจัดการกับอัตวิสัยของนักสังคมศาสตร์แนววิทยาศาสตร์ธรรมชาติคือการเสนอความคิดเรื่องการแยกระหว่างวัตถุวิสัยกับอัตวิสัย หรือการแยกระหว่างข้อเท็จจริงกับคุณค่า (fact-value distinction) ออกจากกันเด็ดขาด นักสังคมศาสตร์แนววิทยาศาสตร์ธรรมชาติมีความเชื่อว่ามีโลกแห่งความเป็นจริงที่เป็นอิสระและเป็นเอกเทศจากตัวผู้ศึกษาดำรงอยู่แล้วล่วงหน้า หน้าที่ของผู้ศึกษาเพียงค้นหาโลกแห่งความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ก่อน

⁴ นักสังคมศาสตร์แนววิทยาศาสตร์ธรรมชาติมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น naturalist, positivist, empiricist และ behavioralist เป็นต้น ความแตกต่างระหว่างนักปฏิฐานนิยมและนักประจักษ์นิยมอยู่ที่นักปฏิฐานนิยมใช้ตรรกะเป็นฐาน สนใจการระบุว่าเมื่อใดข้อความใดจะถือว่าเป็นวิทยาศาสตร์ เชื่อว่าสามารถแยกได้ว่าอะไรเป็น/ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ข้อความที่เป็นวิทยาศาสตร์ต้องสามารถพิสูจน์ถูก/ผิดได้ในเชิงตรรกะ และเชื่อในหลักของการพิสูจน์ถูก (verification) ส่วนนักประจักษ์นิยมเน้นใช้วิธีการสังเกต เชื่อในความสอดคล้องกันระหว่างข้อความเชิงทฤษฎีและข้อความเชิงประจักษ์ และเชื่อในหลักของการพิสูจน์ผิด (falsification)

หน้าเรียบร้อยแล้วนี้ให้พบ หากไม่สามารถ “ค้นพบ” โลกแห่งความเป็นจริงนี้แสดงว่าวิธีการหาความรู้ที่นำมาใช้ยังไม่ดีพอ ทำให้ไม่สามารถ “ค้นพบ” โลกแห่งความเป็นจริงดังกล่าวได้⁵

จุดเริ่มต้นของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติสมัยใหม่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1610 เมื่อมีการพิมพ์เผยแพร่หนังสือเล่มบางๆ ของกาลิเลโอ (Galileo 1564–1642) เรื่อง *The Starry Messenger* (Moses and Knutsen, 2007: 19–20) ที่นำเสนอความคิดเกี่ยวกับดาราศาสตร์ที่ทั้งขัดแย้งและลบล้างความคิดของอริสโตเติล ศาสนจักร และการรับรู้ของคนทั่วไปในยุคนั้น ข้อเสนอของกาลิเลโอในงานชิ้นนี้คือการให้รายละเอียดเกี่ยวกับท้องฟ้าในเวลากลางคืนผ่านกล้องส่องทางไกล ทำให้เขาสามารถเห็นสิ่งที่คนในยุคของเขาองไม่

⁵ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ใน ไชยรัตน์ (2551: 3–28); Nagel (1961); Hempell (1966); Rudner (1966); Stinchcombe (1968); Doyal and Harris (1986); Moses and Knutsen (2007); Kellstedt and Whitten (2009) และ Halperin and Heath (2012)

เห็น⁶ เช่น มองเห็นภูเขาบนดวงจันทร์ เห็นดาวพฤหัสบดีว่ามี
 ดวงจันทร์ล้อมรอบสามดวง และที่สำคัญเห็นว่าโลกไม่ใช่
 ศูนย์กลางของจักรวาลอย่างที่ศาสนจักรเชื่อว่าพระเจ้าสร้าง
 โลกขึ้นมา สำหรับโมเสสและคนุทเส้น งานชิ้นนี้ของกาลิ
 เลโอถือเป็นตัวอย่างงานศึกษาทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้วิธีการ
 หาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ชิ้นแรก กล่าวคือ มีการสังเกต
 อย่างเป็นระบบ มีการจดบันทึกการสังเกตอย่างพิถีพิถัน
 ไม่ใช่สังเกตรายละเอียดแต่เป็นการสังเกตแบบแผนของ
 ปรากฏการณ์ พร้อมมีการขบคิดใคร่ครวญเพื่อทำความเข้าใจ
 เข้าใจสิ่งที่สังเกต จึงเป็นวิธีการหาความรู้ที่แตกต่าง
 ไปจากของศาสนจักร เป็นวิธีการศึกษาเพื่อสร้างความรู้มาก
 กว่าเก็บกดปิดกั้นความรู้่วางวิธีการหาความรู้ของศาสนจักร
 ผลจากการพิมพ์เผยแพร่หนังสือเล่มนี้ กาลิเลโอถูกจับและ
 ถูกตัดสินประหารชีวิตในข้อหาท้าทาย ละเมิดอำนาจของ
 พระเจ้าและศาสนจักร เป็นพวกนอกรีต เป็นการต่อสู้ที่ไม่
 ยุติธรรมระหว่างกาลิเลโอฝ่ายหนึ่งกับอีกฝ่ายคืออริสโตเติล

⁶ ในแง่นี้ กาลิเลโอจึงมีลักษณะ “ร่วมสมัย” (contemporary)
 ในความหมายของอะกัมเบ็นที่สามารถมองผ่านทะลุผ่านคว้นหรือ
 ความมืดบอดของยุคสมัยที่ตัวเองมีชีวิตอยู่ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติม
 เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ใน Agamber (2009: 39-54)

ศาสนจักร พระเจ้าและองค์ความรู้ที่สะสมมากกว่า 2,000 ปี
 สดุดีเพื่อรักษาชีวิต กาลิเลโอยอมรับว่าจักรวาลไม่ใช่
 ขอบข่ายการศึกษาของวิทยาศาสตร์ ส่วนศาสนจักรลดโทษ
 ให้กาลิเลโอเหลือจำคุกตลอดชีวิต อำนาจกับความรู้จึงแยก
 กันไม่ออกตั้งแต่ยุคแรกเริ่มของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติสมัย
 ใหม่ หากพูดในภาษาของฮาเบอร์มาส (Habermas, 1972)
 ความรู้กับผลประโยชน์มิได้แยกออกจากกันตั้งแต่ยุคแรกเริ่ม
 ของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ

อย่างไรก็ตาม การศึกษาช่วงหลังอย่างงานของคิง
 โคเฮน เวอร์บา (King, Keohane, Verba, 1994) เสนอ
 ให้มีการประสานการวิจัยเชิงปริมาณ (วัดตัวเลข) กับการวิจัย
 เชิงคุณภาพ (อัตวิสัย) เข้าด้วยกันโดยเสนอข้อถกเถียง
 ว่าการวิจัยทั้งสองแบบเป็นความแตกต่างในเรื่องของรูปแบบ
 (style) เท่านั้น แต่มีตรรกะแบบเดียวกัน นั่นคือ ตรรกะใน
 การอนุมานกับโลกแห่งความเป็นจริง (one logic of
 inference) ที่มีเป้าหมายอยู่ที่การเรียนรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ
 โลกแห่งความเป็นจริง จึงเป็นการกลับไปหาความคิดเรื่อง
 ความเป็นสากลของวิทยาศาสตร์ (a universal science)
 อีกครั้ง เพียงแต่ครั้งนี้ไม่ใช่ทั้งความสากลในรูปของศาสตร์
 เชิงประจักษ์หรือศาสตร์การตีความ แต่เป็นศาสตร์ของการ
 อนุมานกับโลกแห่งความเป็นจริงบนฐานของกรอบความคิด/